

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

Ons schoonste uur

Een nieuw gebod geef Ik u, dat gij elkander liefhebt; gelijk Ik u liefgehad heb, dat gij ook elkander liefhebt. Hieraan zullen allen weten, dat gij discipelen van Mij zijt, indien gij liefde hebt onder elkander.

Joh. 13 : 34—35.

Christus wist dat zijn ure gekomen was. Zijn schoonste uur. Want toen heeft Hij de zijnen liefgehad tot het einde (vs 1).

Het begint hiermee, dat Christus, de Meester, de Heer, als een slaaf de voeten wast van zijn discipelen. Dat Hij de minste wordt van allen. Want Hij wil niets anders dan dit ene: aller dienaar zijn.

En dan laat Christus Judas gaan: wat gij doen wilt, doe het met spoed. Hij geeft de verrader dus de gelegenheid, zijn beslissende slag te slaan. En dan gaat Judas heen. En hij slaat zijn slag. Maar het is toch niet de beslissende slag. Want wat alles beslist, dat is de dáád van Christus, die zichzelf gééft. Want Hij heeft de zijnen lief tot het einde. Hij stuurt Judas weg. En daarmee heeft Hij het lam al op het altaar gelegd. Dat lam is Hij zelf. Het Lam Gods, dat de zonden der wereld wegneemt.

Op dat moment, als Hij zelf alles heeft klaar gemaakt voor zijn eigen kruis, op dat moment zegt Christus tot zijn discipelen: dit is mijn schoonste uur; nu is de Zoon des mensen verheerlijkt (vs 31). Op het ogenblik dat Hij zich vernedert tot in de allerdiepste versmaadheid en angst der hel, zegt Christus: nu wordt de kroon Mij op het hoofd gezet. Niet straks. Maar nú.

Dus niet: vanwege mijn vernedering, nu, kom ik later tot mijn heerlijkheid. Maar: mijn uiterste dienst aan u is mijn glorie. Mijn liefde tot het einde die Ik bewijs aan het kruis, in de dood, — dát is mijn kroon. Want: nu is de Zoon des mensen verheerlijkt en God is in Hem verheerlijkt. Hier, in mijn diepste vernedering, in mijn helse pijn, blinkt de heerlijkheid van God. Hier bewijst God wie Hij is. Hier toont God zichzelf in al zijn glorie. Dit is zijn glorie: also lief heeft God de wereld gehad dat Hij zijn eniggeboren Zoon gegeven heeft.

Dit heeft Christus gezegd: mijn kruis, — dat is maar niet de donkere poort waar Ik doorheen moet om zo tot mijn heerlijkheid te komen. Nee, dit is mijn heerlijkheid. Mijn kruis, — dat is maar niet het laatste redmiddel dat God te baat moet nemen. Want dat Hij dit middel te baat wil nemen, dat is nu juist het diepste geheim van God, de grootste glorie van God. Dáárin ziet ge nu juist wie God eigenlijk is: God is liefde.

En dáárom, omdat God in Mij verheerlijkt is, daarom zal God Mij ook in zich verheerlijken (vs 32). En Hij zal dat haastig doen, terstond. Hij zal Mij dezelfde heerlijkheid geven die Hij bezit.

Zo heeft Christus dus de verbinding gelegd tussen zijn kruis en zijn hemelvaart. Nee, veel sterker nog: daarmee heeft Christus gezegd, dat zijn kruis het begin is van zijn hemelvaart. Dat Hij in zijn vernedering juist verhoogd wordt. Nu Hij zich vernedert gaat, nu is Hij verheerlijkt. En nu Hij verheerlijkt is, nu zal God Hem ook gaan verheerlijken. Nu Hij als kroon een kruis ontvangt, nu zal dat kruis ook werkelijk zijn kroon blijken te zijn.

Hij wordt wel gedood. Maar als Hij gedood wordt hééft Hij de sleutels van de dood al in handen. Hij wordt neergestoten tot in de hel. Maar dan is Hij juist bezig, op te stijgen door de hel heen naar de hemel toe. Hij

wordt verstoten door de Vader. Maar dan is Hij juist bezig, door die verstoting heen de weg vrij te maken naar de Vader toe.

Wat is dat dus: Christus' hemelvaart? Wil dat zeggen dat Hij nu dat donkere uur van kruis en vernedering te boven is gekomen? Dat de ellende van zijn kruis wordt weggenomen, uitgewist door de glorie die Hij ontvangt bij de Vader? Welnee. Als Johannes in het laatste bijbelboek Christus in heerlijkheid ziet, dan zegt hij nog: Hij is het Lam dat voor God staat, het Lam, staande als geslacht. Dan vertoont Christus dus nog de heerlijkheid van zijn offer. Van zijn liefde tot het einde. Want dat is en blijft de heerlijkheid van God: dat Hij also lief de wereld heeft gehad dat Hij zijn eniggeboren Zoon gegeven heeft. Dat blijft de heerlijkheid Gods tot in eeuwigheid. En dat blijft de heerlijkheid van Christus, dat Hij het Lam is dat geslacht werd. Het Lam dat de zonden der wereld wegnam. De Zoon van God, die de zijnen liefhad tot het einde. — In het kruis zal 'k eeuwig roemen.

En dat is nu úw verlossing, zegt Christus. Daarom geef Ik u een nieuw gebod: dat gij elkander liefhebt. Dat oude gebod wordt nu door het kruis van Christus helemaal nieuw. Want Christus heeft ons liefgehad, liefgehad tot en met het kruis, opdat wij elkander zouden liefhebben. We kunnen dat nu weer door Christus' kruis: elkander liefhebben. En in Christus' kruis geloven, dat is nu niets anders dan: elkander liefhebben. En zó verheerlijkt worden.

Kijk maar naar Mij, zegt Christus. Wat is mijn heerlijkheid? Dat ik de mijnen liefheb tot het einde, tot dit einde. Want dat is de heerlijkheid van God. Alzo lief heeft God de wereld gehad.

En dat is nu de redding van uw leven. Dat ge doet als Ik. Ik heb u zo juist de voeten gewassen. Ik ben uw aller slaaf geweest. Indien nu Ik, de Heer en Meester, u de voeten gewassen heb, behoort ook gij elkander de voeten te wassen. Want Ik heb u een voorbeeld gegeven, opdat ook gij doet gelijk Ik u gedaan heb. Een slaaf staat niet boven zijn heer, noch een gezant boven zijn zender. Indien ge dit wéét, zalig zijt ge, als ge het doet. Niet: zalig zult ge worden. Maar zalig zijt ge, dan, op dat eigen ogenblik dat ge uw leven geeft voor elkaar.

Als gij de minste zijt, als gij elkander dient, dán wordt ge verheerlijkt. Dan vangt uw hemelvaart aan. Want dat is de heerlijkheid van God. Als gij elkander liefhebt, toont God wie Hij is. Hij is liefde. En dáárin zijt gij kinderen van Hem, dat ge liefhebt. Dat ge liefhebt tot in de vernedering toe, tot in de slavendienst toe. Wie zichzelf vernedert, die zal verhoogd worden. Wie zichzelf vernedert, die is al in het gestoelte der eer gaan zitten.

Moeten wij nog maar wat geduld hebben en op onze heerlijkheid wachten? Maar Christus heeft ons toch macht gegeven, kinderen Gods te worden. Kinderen van die God, die liefde is.

Ziet, zegt Johannes (1 Joh. 3 : 1, 14, 15, 16), ziet, hoe grote liefde ons de Vader gegeven heeft dat wij kinderen Gods genoemd worden, en we zijn het ook. Nu weten wij dat wij zijn overgegaan uit de dood in het leven, omdat wij de broeders liefhebben. Wie niet liefheeft, blijft in de dood. Hieraan hebben wij de liefde leren kennen, dat Christus zijn leven voor ons heeft ingezet. Ook wij behoren dan voor de broeders ons leven in te zetten.

Want we weten het nu, dat we slechts kinderen Gods zijn als we dit ene doen: elkander

INHOUD

Ons schoonste uur	J. K.
Weer een schorsing	H. J. J.
Vergelijking met het eerste concilie	J. M.
De tweede doopvraag (I)	R. H. B.
Genadig en rechtvaardig	D. W. L. M.
Rondblik	H. S.
Kritische Krabbel	Frater
Rokend Nederland	Luctor
Persschouw	C. V.
Kerknieuws	

liefhebben. Als we niet altijd op ons recht staan, niet eerst vragen of ons ook te kort gedaan wordt. Als we breken met onze trots, wegdoen onze boosheid en lichtgeraaktheid. Als we ons laten trappen en niet terugtrappen. Als we met de laagste plaats tevreden zijn, de allerlaagste. Als we niet direct vergelijkt ons terugtrekken. Als we niet verantwoordigd uitschieten als ze onze eer te na komen. Als we gescholden worden en niet terugschelden. Als we bezeerd worden en niet dreigen. Als we ons leven, onszélf inzetten voor de anderen, ook al zijn die anderen de lastigste mensen die er bestaan. Ook al zijn die anderen van onze dienst helemaal niet gediend.

Zó deed Christus. En dat was zijn heerlijkheid. En wanneer wij dus, elkander liefhebend, ons kruis te dragen krijgen — en dat krijgen we! — dan hoeven we niet te zuchten, maar dan gaan we het vrolijk dragen. Want dat is nu ons leven als kinderen Gods, dat we weer dienen kunnen en liefhebben kunnen. Dat is Gods glorie. En dus is het onze heerlijkheid.

Daarom heeft Christus zijn kerk in deze wereld ook dit ene gebod gegeven.

Vergat Hij dan niet de taak die zijn apostelen wachtte? Dacht Hij er niet aan dat ze de kerk moesten vergaderen? Is dit het éne gebod: dat ge elkander liefhebt? En de zending dan, en de evangelisatie? En de strijd voor de zuivere belijdenis? En de roeping om te zijn pilaar en vastigheid der waarheid?

Of Christus dat niet wist? Juist omdat Hij het wist, juist dáárom zegt Hij: dit ene slechts. Dit blijft bij heel uw strijd, bij elke taak het enige: dat ge elkander liefhebt. Dat ge het Woord verkondigt is niets zonder uw liefde voor elkaar. En de strijd die ge te voeren krijgt op welk front dan ook maar is niets zonder dit ene, dat ge uw leven inzet voor elkaar. Dat ge uw kruis draagt, om uw broeder te behouden.

Dat is ook de enige manier waardoor ge de mensen ervan kunt overtuigen dat ge discipelen zijt van Mij, Jezus Christus, de Zoon van God, de Heiland der wereld. Alleen zo, als ge liefde hebt onder elkander, alleen zo zien ze dat ge door mijn kruis macht ontvangen hebt, kinderen Gods te worden. Alleen zo zien ze de heerlijkheid des Vaders in uw leven. De heerlijkheid van die God, die liefde is. En de heerlijkheid van zijn Zoon, Jezus Christus, het Lam Gods dat de zonden der wereld wegneemt.

Zijn wij kinderen Gods? Maar waar is dan de liefde onder elkander? Waar is onze dienst? Waar is ons offer? Waar is de inzet van ons leven?

Want wij kunnen dat toch eigenlijk niet verdragen, de minste te zijn. We willen dat toch niet: werken voor de anderen, onze tijd, ons gemak, onze vrijheid offeren aan de anderen. We hebben wel heel wat op elkaar aan

te merken. Maar elkaar zoeken? Ook die lastige kerkleden zoeken? Juist die mensen, van wie we zo heel veel of een heel klein beetje te lijden hebben, zoeken? En dan voor de narigheid die je daardoor ondervindt niet weglopen?

We weten dat wel, dat we het kruis op ons moeten nemen. Maar doen we het? We huiveren er voor. We slaan er voor op de vlucht. En we laten de broeders, die onmogelijke broeders, stikken.

Christus huiverde ook voor zijn kruis. Maar toen Hij zélf de weg naar het kruis insloeg, zei Hij: Nu is de Zoon des mensen verheerlijkt. En tot ons zegt Hij: een nieuw gebod geef Ik u. Dát is genade bij God, dat ge lijdt ten onrechte. Dát is uw kroon. Dát is juist uw kindschap van God. Dat ge dat kunt en dat doet. Dát is uw hemelvaart.

En daarom is dat ook uw grote arbeid aan de wereld: dat ge liefde hebt onder elkander. Dat ge uw kindschap van God vertoont. Want dat ge kinderen zijt van God, — dat zien ze niet maar aan uw prachtige belijdenis-papieren. Dat zien ze niet aan uw mooie kerken-ordening. Dat zien ze niet eens aan uw kruis-tocht tegen afval links en rechts. Dat zien ze hieraan, dat ge dit nieuwe, dit ene gebod van

Mij onderhoudt. Dat zien ze hieraan dat gij niet ontrouw zijt aan het geslacht van Gods kinderen.

Brengt u dat de vernedering? Kost dat het kruis? En meent ge dat het kruis te kort doet aan uw heerlijkheid?

Maar Ik dan? Ik kwam van de hemel naar de aarde. Want also lief had God de wereld. Mijn wieg was een kribbe. Toen zongen de engelen: Heerlijkheid Gode.

Mijn wieg was een kribbe. Dat was het begin. Maar het eind was, dat de Vader Mij mijn kroon opzette. Mijn kroon? Ja, mijn kroon werd mijn kruis.

Die króón ligt ook voor u klaar, als ge mijn discipel zijt. Als ge uw leven inzet voor de broeders. Een martelaarskroon is dat.

Want de wereld, ook de wereld in de kerk, duldt deze liefde, duldt dit offer, duldt deze dienst niet. Maar als ge uw leven niet liefhebt, — tot de dóód toe, dán hebt ge genade bij God. Want dan stáát de kroon al op uw hoofd.

En zo dikwijls ge die kroon, de martelaarskroon draagt, gáát ge al ten hemel in en erft ge reeds koninkrijken.

Haulerwijk

J. Keuning.

Weer een schorsing

We hebben in verschillende kranten kunnen lezen, dat de kerkeraad van de Geref. Kerk te Murmerwoude ds J. v. d. Schaft heeft geschorst.

Toen ik dit las gingen m'n gedachten terug naar de tijd, toen ik zelf ondervond wat het is geschorst te worden door een kerkeraad, waarmee jaren is samengewerkt. Niet alleen ik, maar ook vele kerkeraadsliden gingen met lood in de schoenen naar elke vergadering. Het was een tijd van slapeloze nachten en van voortdurende spanningen, die bijna ondragelijk waren. Ik wilde van gemeente en kerkeraad niet scheiden en velen van hen ook van mij niet. En toch kwam het conflict, dat ieder lang had zien aankomen en toch nog zwaarder viel dan iemand zich had voorgesteld.

Nu beleeft men iets dergelijks in Murmerwoude. En als één lid lijdt lijden alle leden mee. Tenminste de meelevende leden der kerk. Iemand zei tegen mij: „Het is om benauwd van te worden, weer een dominee geschorst”. Een ander merkte op: „Ik vind het bepaald angstig”. Een derde vroeg verbijsterd: „Wat is er toch aan de hand in onze kerken?”

In verschillende kerkeraadsverslagen zullen we wel weer lezen, dat „met droefheid” van deze schorsing werd kennis genomen. Ik heb er ook met droefheid kennis van genomen. Maar daarmee zijn we, dunkt me, niet klaar. M.i. hebben alle gemeenteleden van onze kerken er recht op te horen, waarom deze kerkeraad ds van der Schaft heeft geschorst. Waar deze zelf de uitspraak van de kerkeraad met de schorsingsgronden heeft gepubliceerd zie ik geen enkele reden om dit ook niet te doen. Hier volgt het hele besluit:

De Kerkeraad der Geref. Kerk te Murmerwoude, in gecombineerde vergadering met de Kerkeraad der Geref. Kerk te Dokkum en de Geref. Kerk te Oenkerk bijeen op 2 juni 1962, constaterende:

1. dat zijn predikant, ds J. van der Schaft, weigert het kerkeraadslid d.d. 4 nov. 1961, dat n.l. in de ambtelijke arbeid, ook na Utrecht '59, de oproep tot vrijmaking onverzwakt dient gehandhaafd te blijven, te helpen uitvoeren;
2. dat ds v. d. Schaft integendeel in zijn ambtelijke arbeid de leden der gemeente tracht af te voeren van de weg der vrijmaking, hetgeen hieruit blijkt:
 - a. dat ds v. d. Schaft in zijn ambtelijke arbeid op de catechisatie zegt, en desgevraagd ook op huisbezoek verklaren zou, dat er geen doorslaggevende bezwaren meer bestaan om tot vereniging met de syn. kerken te komen;
 - b. dat ds v. d. Schaft, waar leden der gemeente zich aan opzicht en tucht der

kerk onttrokken om zich te voegen bij de syn. kerken, deze stap slechts daarom betreurde, omdat wij, naar zijn zeggen, bij de individuele overgangen niet gebaat zijn, maar allen moeten trachten te bewegen tot vereniging met ds syn. kerken;

- c. dat ds v. d. Schaft zegt: De kerkeraad doet verkeerd door te blijven oproepen tot vrijmaking. Iemand, die op dit ogenblik lid is van een syn. kerk, mag zich niet vrijmaken; deed hij dit wel, dan zou hij handelen tegen de katholiciteit der kerk;
- d. dat ds v. d. Schaft zegt: Wanneer een geref. jongen wil trouwen met een syn. meisje, dat zich niet wil vrijmaken, omdat zij bezwaren heeft tegen het besluit van de synode te Assen over samenspreking, kan ik niet vermanend optreden tegen dien jongen; zelfs niet als hij in het geloof beslist synodaal te worden;
3. dat ds v. d. Schaft van oordeel is, dat de kerkeraad hem moet toestaan, zijn standpunt in dezen ongehinderd uit te dragen;
4. dat ds v. d. Schaft als zijn overtuiging uitspreekt, dat de kerkeraad van Murmerwoude, door in de huidige situatie niet te willen samenspreken met de syn. kerk te Murmerwoude, in strijd handelt met de Heilige Schrift, hetgeen hij aldus verklaart, dat de kerkeraad van Murmerwoude, zo doende, zondigt tegen het Evangelie en te kort doet aan het verzoenend bloed van Christus;
5. dat ds v. d. Schaft het desondanks niet nodig oordeelt, zijn geschil met de kerkeraad van Murmerwoude tot een oplossing te helpen brengen, alvorens er van een behoorlijke samenwerking tussen hem en zijn kerkeraad kan worden gesproken; van oordeel:
 - I. dat deze fundamentele tegenstelling in de ambtelijke praktijk de samenwerking tussen ds v. d. Schaft en zijn kerkeraad onmogelijk maakt;
 - II. dat ds v. d. Schaft, blijkens het hierboven geconstateerde, het bestaansrecht van de Geref. Kerk te Murmerwoude slechts erkent, voorzover zij zo spoedig mogelijk met de gebonden kerken tot vereniging tracht te komen, en aldus feitelijk de noodzaak van het voortbestaan dier kerk ontkent;
 - III. dat ds v. d. Schaft door zulk spreken en handelen de gemeente tracht af te voeren van de weg der gehoorzaamheid aan den Heere;
 - IV. dat ds v. d. Schaft aldus het werk des Heeren in de vrijmaking van Zijn kerk wederstaat; spreekt uit, dat ds v. d. Schaft niet langer in zijn ambt als herder en leraar van de Geref. kerk alhier kan worden gehandhaafd, zal er in Murmerwoude nog een Geref. kerk blijven, als

ambtsdragers waarvan zij van Godswege geroepen zijn.

en besluit, gehoord het oordeel van de kerkeraad der Geref. kerk te Dokkum, als ge-nabuurde kerk, en in overeenstemming daarmee:

- I. ds v. d. Schaft te schorsen als predikant van de Geref. Kerk te Murmerwoude, met ingang van 3 juni, voor de tijd van 3 maanden;

* * *

Dit besluit met z'n constatering, oordelen en uitspraak roept tal van vragen op. Opvallend is, dat de kerkeraad van Murmerwoude ds van der Schaft schorst, terwijl de kerkeraad van Oenkerk hem als herder en leraar handhaaft. Dit valt op, omdat deze beide kerken voor de Dienst des Woords met elkander gecombineerd zijn. Nu hebben we dus deze vreemde toestand, dat de ene helft van de combinatie zegt, dat de dominee niet gehandhaafd kan worden, terwijl de andere helft hem in volle rechten handhaaft. Had de ene helft zich nog niet een keer of wat moeten bedenken eer ze tot deze uitspraak kwam, constaterend dat de andere helft hierin niet kon meegaan en meedoen?

Ik heb dit stuk gelezen en herlezen en nog eens doorgenomen en mij afgetoed met de vraag: Wat is toch de kern van de zaak? Waar gaat het eigenlijk om? Dat dit uit deze vele woorden gemakkelijk is op te maken zou ik niet durven zeggen. Voorlopig wil ik een enkele opmerking maken.

Het komt mij voor, dat de hoofdzaak deze is:

De kerkeraad besluit „dat in de ambtelijke arbeid, ook na Utrecht '59, de oproep tot vrijmaking onverzwakt dient gehandhaafd te blijven”. En ds van der Schaft weigert aan de uitvoering hiervan mee te werken.

Ik zou de betrokken broeders, kerkeraad en dominee, in alle ernst willen vragen: Streden jullie niet over een beschouwing? En was dat nu nodig?

Ik vind het eerlijk gezegd, maar een tragische geschiedenis.

De kerkeraad zegt: De oproep tot vrijmaking dient in de ambtelijke arbeid onverzwakt gehandhaafd te blijven.

Ik zou willen vragen: Hoe moet dit worden uitgevoerd? Moet de dienaar des Woords die oproep doen horen in de prediking? Maar de hoorders hebben zich al vrijgemaakt en hebben die oproep dus niet meer nodig. Moet hij die oproep doen horen op huisbezoek? Maar huisbezoek brengt hij bij broeders en zusters, die al vrijgemaakt zijn. Daar is de oproep niet nodig.

Of moet hij zich „ambtelijk” wenden tot de synodalen, christelijke-gereformeerden en hervormden in Murmerwoude? Maar dan zou ik in ernst de broeders kerkeraadsliden willen vragen: Wat gij van uw dienaar des Woords eist, doet gij dat zelf?

Ik vind het een tragische geschiedenis. De kerkeraad zegt: Oproepen tot vrijmaking. De dominee kan er niet aan meedoen naar hij zegt. Maar vermoedelijk doet niemand het in werkelijkheid. En men vecht er zó over of het moet of niet moet, dat er in de omgeving van Murmerwoude wel niemand, hoe bezwaard ook, zich zal vrijmaken. Hebben de broeders, ook de dominee, niet beseft, dat ze een onwezenlijke strijd voeren?

Ik verblijd me hartelijk als een vrijgemaakte Kerk groeit en bloeit, maar verwacht daartoe meer van een godzalige wandel dan van een oproep tot vrijmaking.

Dat onwezenlijke proef ik in meer uitdrukkingen van dit stuk.

Bijv. in 2. c.: „ds v. d. S. zegt: De kerkeraad doet verkeerd door te blijven oproepen tot vrijmaking”. Blijft de kerkeraad daar werkelijk toe oproepen?

Verder wordt daar gesproken van een lid van de syn. kerk, die zich zou vrijmaken: „deed hij dit wel, dan zou hij enz.”. Ik zou willen vragen: Kwam dit werkelijk voor en heeft ds v. d. S. toen gezegd: Blijf maar synodaal?

Diezelfde onwezenlijkheid vermoed ik in 2. d.: „Wanneer een geref. jongen wil trouwen met een syn. meisje enz.”. Ik vraag weer: Kwam dit inderdaad voor en heeft ds v. d. S. toen gehandeld zoals hier staat? Of is dit een ondersteld geval?

Als wat ik hierboven schreef waar is, is er dan wel sprake van een „fundamentele tegenstelling”? De kerkeraad is van oordeel

Vergelijking met het eerste Vatikaans concilie

„dat deze fundamentele tegenstelling in de ambtelijke praktijk de samenwerking tussen ds van der Schaft en zijn kerkeraad onmogelijk maakt”. Kwam deze fundamentele tegenstelling werkelijk in de praktijk uit of was die tegenstelling er alleen maar in wederzijdse beschouwingen? Ik vermoed dit laatste. Het woord „fundamenteel”, is een kras woord. Is men fundamenteel, dat is „in de grondslag” niet meer één? Ik kan mij dat haast niet voorstellen.

Er staan meer krasse uitdrukkingen in dit stuk: Ds v. d. S. zou het bestaansrecht en de noodzaak van het voortbestaan van de kerk ontkennen. Hij tracht de gemeente af te voeren van de weg der gehoorzaamheid aan de Here.

Hij wederstaat het werk des Heren in de vrijmaking van Zijn kerk.

Ik neem natuurlijk onvoorwaardelijk aan, dat dit de mening is van de kerkeraad. Maar ik zou ook ds v. d. S. hierover wel willen horen. En daar het mij bekend is, dat deze een verweerschrift zal publiceren, zou ik met de verdere bespreking tot de volgende week, zo de HERE wil, wachten willen.

Tenslotte nog dit. Een schorsing is een zeer ernstige zaak. Het is volgens art. 80 van de K.O. een straf wegens grove zonde of zonden: „valse leer of ketterij, openbare scheurmaking, openlijke blasphemie, simonie, trouweloze verlating van zijn dienst, meinedigheid, echtbreuk, hoerij, dieverij, gewoontelijke dronkenschap, vechterij, vuil gewin; kortelijk alle de zonden en grove feiten, die de bedraver voor de wereld eerloos maken, en in een ander gewoon lidmaat der Kerk der afsnijding waardig zouden gerekend worden”.

Dit art. is in de uitspraak van de kerkeraad niet genoemd. Opzettelijk niet? Is weigering om dit besluit van de kerkeraad uit te voeren een van deze „grote zonden”?

Ik kan mij heel goed voorstellen, dat de verhoudingen moeilijk worden als men zo in „beschouwingen” tegenover elkaar staat. Maar de vraag komt bij mij op en laat mij niet los, of men elkaar niet onnodig in het nauw heeft gedreven? Kon men elkaar in deze dingen niet verdragen? Moest dit zelfs niet?

Heeft men wel beseft wat een schorsing eigenlijk is?

Ik denk weer aan m'n eigen schorsing. Toen heb ik tegen de kerkeraad gezegd: „Als gij mij schorst dan zegt gij daarmee: Wat ons betreft, wij zijn van mening, dat er geen gereformeerde kerk ter wereld moest zijn, die u gelegenheid geeft om het Evangelie te verkondigen en het ambt van dienaar des Woords uit te oefenen”. Zó ernstig is, meen ik, een schorsing. Ook vandaag nog. Is de kerkeraad van Murmerwoude ook van die mening? En durft hij dat aan?

Nog een andere herinnering komt bij mij op. Er was een broeder, die zich onder mijn prediking en ambtelijke arbeid bleef stellen. Hij kreeg bezoek van een synodale „deskundige”, die hem duidelijk wilde maken dat ik mis was. De eenvoudige broeder kon met redeneren niet tegen hem op. Maar hij vroeg: „Durft gij zeggen, dat de Here Jezus deze dominee niet meer wil en kan gebruiken in Zijn dienst?” Dát durfde de synodale broeder niet. Daarop zei de ander: „Dan weet ik het wel. Als de Here hem kan gebruiken, dan blijf ik rustig onder zijn prediking en ambtelijke arbeid”.

Wat kunnen we nu doen? In de eerste plaats bidden voor gemeente en kerkeraad en dominee van Murmerwoude. Dat de HERE de harten tot elkander mag neigen en alle misverstand en verkeerde bewegingen des harten mag wegnemen en de breuk, die in begin geslagen is, mag helen. Het is een wonder van Gods genade als na zulke gebeurtenissen de verhoudingen weer hersteld worden. Maar we geloven toch aan de macht van Gods genade?

Verder zou ik kerkeraad en dienaar des Woords willen toeroepen: Gaat niet verder op deze weg. Verzoent u met elkander. Beproeft u aan beide kanten wat er verkeerd gezegd en gedaan is. Wie struikelt niet in veel opzichten? Zoekt elkander weer. Voor de troon van Gods genade. Er zou blijdschap in de hemel zijn en bij duizenden hier op aarde als de goede verhouding werd hersteld.

H. J. Jager.

In december 1869 werd het zogenaamde eerste Vatikaans concilie door paus Pius IX geopend. Op 11 oktober a.s. zal het tweede concilie, dat de naam Vatikaans concilie zal dragen, geopend worden door de huidige paus Johannes XIII, als hij leeft en er toe in staat is. Het is de moeite waard beide concilies, die met bijna een eeuw tussenruimte te Rome werden gehouden, op bepaalde punten met elkaar te vergelijken. Het eerste werd in een zijbeuk van de beroemde Sint Pieter gehouden. De bedoeling is dat het tweede in het middenschip van de Sint Pieter zal worden gehouden. Michel van der Plas, die ons op het idee van deze vergelijking bracht door zijn vergelijking in Elseviers Weekblad van 19 mei, schrijft dat de rechterzijbeuk in 1870 „in alle opzichten ongeschikt” werd geacht als vergaderplaats. De akoestiek was er zeer slecht. Over de plaats waar de zittingen nu, in het komend najaar zullen worden gehouden deelt hij mee, dat de basiliek tijdens de zittingen zal geopend blijven voor gelovigen en voor toeristen. En dat er voor de „vaders” (dat zijn de bisschop-leden van het concilie) tribunes worden opgesteld, elk vier meter hoog. Door een zes meter breed middenpad gescheiden. Elke sector van zestig plaatsen krijgt een telefoon (verbonden met het secretariaat) en een microfoon. Bovendien worden voor niet-roomse waarnemers en andere genodigden zes tribunes met elk vijftig plaatsen gereserveerd. Over het aantal deelnemers moet u niet gering denken. In 1869 waren bij de opening ongeveer zeven honderd bisschoppen aanwezig. Zij vormden 70% van de bisschoppen der wereld van die tijd. De Europeanen hadden sterk de overhand. Bijna driehonderd van de zevenhonderd waren Italiaans. Nu verwacht men ruim 2000 van de ongeveer 2700 bisschoppen der gehele Rooms Katholieke Kerk. Afrika, Azië en Oceanië zullen door ongeveer 20%, de twee Amerika's door ongeveer 30% der vergaderden vertegenwoordigd zijn, „zodat het Europese overwicht teruggebracht zal zijn tot reële proporties” meent Van der Plas. De Italianen zullen nog een aanmerkelijk groot aandeel hebben in de samenstelling van het concilie.

Dit zijn maar uiterlijke punten van onderscheid tussen beide concilies. Belangrijker is het onderscheid in de tijd van voorbereiding. De voorbereiding van het eerste concilie heeft vijf jaar geduurd. Die van het concilie van 1962 zal ongeveer twee jaar en negen maanden duren. Nog belangrijker is een mentaliteitsonderscheid. Zowel in de Roomse Kerk als in de protestantse kerken heeft een ingrijpende verandering in mentaliteit plaats gevonden. Een verandering die we kunnen aanduiden als die van oecumenische belangstelling en oecumenische gezindheid.

Het eerste Vatikaans concilie is het meest bekend geworden door dat het dogma van de pauselijke onfeilbaarheid daar is afgekondigd (1870). Voor en tijdens het concilie vond deze gedachte — ook bij vele deelnemers aan het concilie — ernstige en heftige bestrijding. Vooral sommige Duitse kerkhistorici waren lastig in hun bestrijding. Zij konden uit de historie aantonen, dat meer dan één paus in het verleden, de zijde van dwaalleer had gekozen. Dwaalleer die de kerk had veroordeeld. De geschiedenis pleitte dus niet voor de onfeilbaarheid der pausen. Het dogma werd niettemin met zeer grote meerderheid van stemmen aangenomen. 533 voorstemmers en 2 tegenstemmers. Er was voor gezorgd dat de tegenstanders op het concilie een minderheid vormden. Voor de stemming kregen deze gelegenheid om te vertrekken.

Zo werd het dogma met een overstelpende meerderheid aangenomen. De paus — zo werd uitgesproken, zou, krachtens goddelijke bijstand aan Petrus in Lukas 22 : 32 beloofd, onfeilbaar zijn in alle uitspraken, die hij betreffende het geloof en de zeden op officiële wijze (ex cathedra) zou doen. In Lukas 22 : 32 lezen we dat de Here Jezus tot Petrus zeide: „Simon, Simon, zie, de satan heeft verlangd ulieden te ziften als de tarwe, maar Ik heb voor u gebeden, dat uw geloof niet zou bezwijken”. Als u vraagt: maar hoe kon het concilie uit deze woorden een grond halen

voor een onfeilbaarheid van de paus? dan antwoorden we: deze beslissing was niet gegrond op dit schriftwoord. Het werd er bijgehaald zoals Rome zo dikwijls schriftwoorden „er bij haalt” om eigen dogma's te „bewijzen”. Dit dogma heeft een andere bodem dan de bodem van de Schrift. Dit dogma was gegroeid. Het was het eindpunt van een eeuwenlange ontwikkeling. Een ontwikkeling die niet lag in het verlengde van de leer der oude kerk. Het was het eindpunt van de eeuwenlange leer van de goddelijkheid der traditie. Tot op Trente, zo zou men kunnen zeggen — verstond men onder traditie dat wat niet in de bijbel staat, maar wat toch op grond van Christus' mondelinge overlevering in de kerk altijd en overal en door allen geloofd is. Deze traditie had evenveel gezag als de bijbel. Aldus het concilie van Trente in de zestiende eeuw.

Er waren dus twee openbaringsbronnen: Schrift en mondelinge traditie. Waren ze precies gelijk van waarde? Of was de een met meer gezag bekleed dan de ander? De kerkvergadering te Trente had zich over deze vragen niet uitgesproken. Maar spoedig werd in de praktijk de verhouding van Schrift en mondelinge traditie zó opgelost dat de traditie boven de Schrift kwam te staan. De Schrift werd als een onderdeel van de traditie beschouwd. En men ging de traditie opvatten als heel het leven der zich ontwikkelende kerk. De traditie werd de stroom van het leven van de kerk. In de kerk was de heilige Geest. De H. Geest openbaarde zich in de levensstroom der zich steeds ontwikkelende kerk. Juist in de ontwikkeling, in de voortgaande openbaring, onthulde zich het wonderwezen van de kerk. Zo werd de traditie gelijkgesteld met de kerk. En de kerk met de openbaring zelf. Volgens de roomse leer had de kerk als hoofd de paus. Welnu zo ontstond de redenering: de traditie leeft in de kerk. De kerk spreekt zich uit in haar hoofd, de paus. De paus spreekt dus uit wat traditie is. In de paus spreekt zich de ontwikkelende openbaring uit. In de paus hoort u dus het woord van God. In hem getuigt de heilige Geest. De paus moet dus onfeilbaar zijn. Het is allemaal logisch. En toch deugt er niets van. En de schriftwoorden, die er „bijgehaald” worden bewijzen niets. De grondfout zit in het uitgangspunt. Het uitgangspunt van de redenering is de stelling, dat de Schrift een onderdeel van de mondelinge traditie zou zijn. Zo wordt de Schrift van haar gezag beroofd. En dit gezag wordt aan de mens gegeven. In casu aan de kerk en aan het hoofd van de kerk, de paus. In de plaats van het gezaghebbend getuigenis van de heilige Geest in de Schrift wordt gesteld dat de heilige Geest spreekt door een feilbare menselijke instantie.

Hoe ver is dit van de leer van de Schriften verwijderd?

Het schepsel is in de plaats van de Schepper gesteld.

Hier zijn we aangeland bij dat wat het humanisme wil. In het dogma van de pauselijke onfeilbaarheid stuiten we op een zeer sterke exponent van het humanisme in de Roomse Kerk. In New Delhi sprak ook de heilige Geest volgens de „boodschap” van de Derde Voltallige Vergadering van de Oecumenische Wereldraad van Kerken, uitgegeven door dr W. A. Visser 't Hooft. Het lijkt een grote stap van het eerste Vatikaans concilie te Rome naar de Vergadering van New Delhi. Er is echter een merkwaardige overeenkomst tussen beide. Deze overeenkomst dat beide **de heilige Geest menen te bezitten**. Het eerste Vatikaans concilie zei: Die spreekt door de onfeilbare paus, wanneer deze „officieel” spreekt. New Delhi zei: de heilige Geest spreekt door de boodschap van de Kerk. Die kerk kreeg een mond in New Delhi. Rome zei: die zich tegen de paus keert keert zich tegen God. New Delhi zegt: wie zich tegen ons getuigenis keert, die keert zich tegen God. Beide spreken vals over de HEERE en Zijn woord. Hij spreekt noch door de paus noch door de boodschap van New Delhi. Wij hebben het profetisch woord dat zeer vast is. Gij doet wel dat ge daarop acht geeft als op een lamp die schijnt in een duistere plaats, totdat de dag aanlicht en de morgenster opgaat in uwe harten. Dit schreef

Petrus, op wiens „stoel” de pausen heten te zitten. En hij schreef er nog dit bij: „Dit moet gij vooral weten, dat geen profetie der Schrift een eigenmachtige uitlegging toelaat; want nooit is profetie voortgekomen uit de wil van een mens”. En ook dit schreef Petrus: „maar door den heiligen Geest gedreven, hebben mensen van Godswege gesproken”. En Petrus doelt met deze mensen „die van Godswege gesproken hebben” noch op het eerste Vaticaans concilie noch op de Vergadering van New Delhi.

Tussen het eerste Vaticaans concilie en New Delhi is alzo een merkwaardige overeenkomst, dat beide, doordat zij menen de heilige Geest te bezitten, **voorbijgaan aan het enige Woord** dat niet van mensen maar van de HEERE is, waardoor de heilige Geest getuigt van eeuw tot eeuw.

Natuurlijk is in het bovenstaande niet gezegd dat te Rome en in de boodschap van New Delhi niets goeds is gezegd. Dit mag u uit mijn woorden niet halen. Ik wijs hier en nu niet op het goede, maar op het levensgevaarlijke voor de Kerk dat er gezegd is.

Hier laat ik nog volgen wat Michel van der Plas schrijft in Elseviers Weekblad over de vrijheid van discussie en de voertaal. Hij schrijft in 1869 bleek

„de vrijheid van discussie tijdens het eerste Vaticanum volgens de goede traditie gehandhaafd. Er werd dan ook een levendig gebruik van gemaakt. Alleen voerde men allengs enkele beperkende bepalingen in teneinde de debatten niet nodeloos te rekken. Er werd soms zeer heftig gedelibereerd. Van groot belang bleek wie de voorzitter van het Concilie was; de strikste onpartijdigheid werd terecht van hem verlangd. De voertaal was het Latijn. 1962. — Opnieuw zal het Latijn de voertaal zijn. Opnieuw zal hij die hierin goed geverseerd is een natuurlijke voorsprong hebben op de mindere Latinisten onder zijn collega's. Ofschoon over de vergaderingstechniek nog niets definitiefs bekend is, lijkt het beginsel van de vrijheid van discussie onaantastbaar. Ook de voorzitter van het Concilie is nog niet bekend. Tijdens de vergaderingen van de Centrale Commissie was dit, bij ontstentenis van paus Joannes, meestal de Fransman: kardinaal Tisserant.”

Ten laatste laat ik volgen wat dezelfde schrijver o.a. opmerkt onder het opschrift „oecumenische aspecten”, over de „irenische gezindheid” in de Rooms Katholieke Kerk, die er in 1869 niet was en nu wel is. Men neme er kennis van maar houde voor ogen,

dat het humanisme Rome en de Oecumenische Beweging het meest naar elkaar toedringt.

Hier is het:

„1869. — Ten tijde van het eerste Vaticaans Concilie was er zeker geen sprake van een duidelijke irenische gezindheid in de Katholieke Kerk jegens de van haar gescheiden christelijke kerken. Tijdens de kerkvergadering werd er weinig over gezegd. Toen Mgr Strossmayer de weinig irenische wijze betreurde waarop over protestanten gesproken werd, riepen sommige vaders hem toe: „Een tweede Luther! Weg met hem!” Van tevoren had men de bisschoppen der Oosterse kerken en der protestantse kerken uitnodigingen gezonden, deel te nemen aan het Concilie op voorwaarde dat zij eerst in de ene kerk zouden terugkeren. Deze invitaties werden genegeerd, en men kan het zich voorstellen. Het beginsel der „onvoorwaardelijke terugkeer” deed in de katholieke kerk nog algemeen opgeld. Waarnemers van andere kerken waren op het Concilie niet aanwezig.

1962. — Ditmaal is het nauwelijks mogelijk zelfs maar een opsomming te geven van de oecumenische initiatieven die door de verschillende christelijke kerken in de

afgelopen jaren zijn genomen. Zoals er katholieke waarnemers bij de Assemblée der Wereldraad van Kerken te New Delhi waren, zullen er zeker waarnemers van de Orthodoxe, Anglicaanse en verschillende protestantse kerken op het tweede Vaticanum aanwezig zijn. Bovendien bestaat de mogelijkheid dat zij via het nieuw ingestelde Secretariaat voor de Eenheid suggesties doen voor behandeling ter vergadering van bepaalde aangelegenheden. Zijn de verwachtingen aan niet-katholieke zijde ten aanzien van het Concilie teruggelopen — o.m. op grond van de encycliek over Leo de Grote, de apostolische constitutie Veterum Sapientia en de affaire rond het boek „Concilio” van pater Lombardi — toch spreken sommige voormannen van andere christelijke kerken nog in optimistische termen, in het bijzonder aangaande uitspraken over een kwestie als die der godsdienstvrijheid of die der gemengde huwelijken. Men verwacht zelfs dat niet-katholieke waarnemers deel zullen nemen aan commissiezittingen waar zaken ter sprake komen die speciaal de gescheiden christenen kunnen interesseren.”

J. Meester.

Genadig en Rechtvaardig

Bruce Marshall

„De werkers van het elfde uur”

Het Spectrum, Utrecht-Antwerpen.

De gelijkenis van de arbeiders in de wijngaard, die ongeacht hun prestatie elk een penning ontvingen, heeft al vaak de vraag opgeworpen: of God wel even rechtvaardig als genadig is? De arbeiders uit de gelijkenis (Matth. 20 : 11) waren daar volstrekt niet zeker van. En de discipelen, voor wie de gelijkenis in eerste instantie werd gegeven, blijktbaar ook niet helemaal.

Ze hadden het gesprek gehoord tussen de Heiland en de rijke jongeling (Matth. 19 — Marc. 10 — Luc. 18) die bijna het eeuwige leven binnentrad, maar het laatste offer net niet kon brengen. Bij monde van Petrus stelden zij daarop de vraag, wat het loon zou zijn van hen, die wel het laatste offer hadden gebracht, „alles prijsgegeven”. Het antwoord van de Heiland — dat zijn loon het veelvoud

van hun offer bedraagt, reeds in dit leven, nog afgedacht van het eeuwige leven — eindigt met de waarschuwing inzake de „eersten en de laatsten”. En om deze waarschuwing te illustreren gaf de Heiland de gelijkenis van arbeiders, die zo ongelijke werktijden maakten en toch eenzelfde loon ontvingen.

Wanneer die gelijkenis op zichzelf wordt gelezen, kan zij ons rechtsgevoel maar matig bevredigen. De ene arbeider trotseerde de hitte van de dag, de andere heeft tegen de avond een uurtje gewerkt en ontvangt evenveel loon. Om elk gevoel van ontevredenheid over deze afloop te onderdrukken kan dan geconcludeerd worden: het is alles recht geweest, want niemand kreeg minder dan was overeengekomen; het is ook alles genade geweest, want allen waren ze werkloos en allen kregen ze levensonderhoud.

Toch gaat de volle betekenis van Gods recht en Gods genade pas leven wanneer deze gelijkenis gezien wordt als illustratie van het

De tweede doopvraag

I

In 1923 stelde de synode van Utrecht het huidige formulier voor de openbare belijdenis des geloofs vast. De daarin door haar opgenomen eerste belijdenisvraag ontleende zij aan de tweede doopvraag. Zoals bekend, luidt deze in de huidige redactie:

Ten andere: of gij de leer, die in het Oude en Nieuwe Testament, en in de Artikelen des christelijken geloofs begrepen is, en in de christelijke kerk alhier geleerd wordt, niet bekent de waarachtige en volkomen leer der zaligheid te wezen?

Rond de eerste belijdenisvraag (en tweede doopvraag) nu ontspan zich in de afgelopen maanden in onze kring een vrij hevige discussie. Vooral kwam in geding de vraag of met de woorden „en in de christelijke kerk alhier geleerd wordt” bedoeld zou zijn, dat aan de doopouders (en ook aan hen, die openbare belijdenis des geloofs afleggen) speciaal instemming met de drie formulieren van enigheids gevraagd werd. Toen prof. Jager dit ontkende, kwam collega Francke in een nogal fors opgezet artikel in het „Geref. Gezinsblad” van 9 februari i.l. het tegendeel beweren.

„Zijn (nl. van prof. Jager) bewering, dat geen instemming met de 3 Formulieren wordt gevraagd, mist alle historische grond en daarmee ook alle kerkelijke grond”.

Ook Ds Visee en ds Van Houdt kruisten over deze kwestie de degen, waarbij ds Visee

zich aansloot bij Woelderink en Rutgers, die evenmin bij het afleggen van de belijdenis des geloofs willen spreken van het vragen van instemming met de drie formulieren.

Hoewel er in deze discussie reeds verschillende argumenten naar voren gebracht zijn om de mening van prof. Jager te staven, blijven er nog wel punten over, die niet aan de orde kwamen. Vooral coll. Francke drong aan op een historisch bezien van deze kwestie. Hij verweet ds Verhey, die zich tegen hem keerde, zelfs a-historisme en ik stem met coll. Francke in, dat de historie hier een belangrijk woord meespreekt. Daarom wilde ik ook weten, wat die historie hier zegt. Derhalve stelde ik een beknopt historisch onderzoek in, waarvan ik hier enkele resultaten wil doorgeven. Ik wil dit zo summier mogelijk doen, omdat men anders het gevaar loopt door de bomen het bos niet meer te zien. Buitendien is het in een artikel in een blad als „Opbouw” niet doenlijk allerlei hier aan de orde zijnde kwesties in finesses te behandelen. Daarvoor is een theologisch wetenschappelijk tijdschrift beter geschikt. Toch vlei ik mij met de hoop althans de hoofdpunten, waar het om gaat, voor een breder publiek duidelijk uiteen te kunnen zetten.

* * *

Onze huidige liturgie danken we in grote trekken aan Petrus Dathenus, die in 1566 er een uitgaaf van bezorgde. Het exemplaar, dat ik onder ogen kreeg, is „Gheprint int Jaer ons Heeren. M.D. LXVI”. Er zijn echter nog

andere uitgaven uit dat jaar¹⁾. Men neemt zo'n Psalmboek (in 8°) wel met bijzondere gevoels ter hand. 1566: het wonderjaar! In dit boekje bevindt zich de „Forme om den heylighen Doop wt te rechten” van Datheen. Ik ga er nu aan voorbij, hoe Datheen dit formulier heeft samengesteld; ik laat ook rusten de vraag of het eigenlijk niet van Gaspar van der Heyden is²⁾. De tweede doopvraag in dit formulier luidt als volgt:

Ten anderen / of ghy dese leere / die hier gheleert werdt / ende voordert / in 't oude ende nieuwe Testament ende in d' Artickelen des Christelicken gheloofs begrepen is / niet bekent de waerachtighe ende volcomene leere der saligheyt te wesen”. 2 Tim. 3 : 14; Rom. 12 : 2; 2 Petrus 1 : 19.

Het tweede liturgieboekje, dat ik onder ogen kreeg, dateert uit 1580. Voorin staat „Het Boek der Psalmen Dauds. Wt de Hebreische Spraecke in Nederduytschen dichte / op de ghewoonlycke Francoische wyse overghesett door Philips van Marnix, Heere van St. Aldegonde” etc. Ziedaar dus een boekje met de Psalmen, ditmaal niet van Datheen, maar van Marnix! Daarachter is gebonden de „Catechismus ofte onderwijsinghe inde Christelijke Religie / welcke inden ghereformeerden Evangelischen Kercken ende scholen der Nederlanden gheleert ende gheoeffent wert. Mitsgaders de Christelijke Ceremonien ende Ghebeden. Het geheel Met neersticheydt oversien ende gecorrigeert, door Gasparum van der Heyden. Het boekje is verschenen t' Hantwerpen, By Gielis vanden Rade, op 't Vlemingxvelt inden gulden Rinck³⁾.

Dit boekje geeft niet minder te denken, dan het eerste. Het verscheen in 1580 te Antwerpen, een paar jaar na de pacificatie van

vooraangaande. Want dan blijkt dat er geen zweem van willekeur bij is. Willekeur is geen genade; willekeur is geen recht. Maar Gods recht en genade zijn niet willekeurig. De Heere reageert scherp op het gedrag van zijn kinderen, en geeft gaarne en mild — en naar billijkheid. Zonder dat tussen zijn genade en zijn recht het woordeke „maar” uit de Catechismus (Zondag 4, vr. 11) gepast is. Want met de beste bedoeling suggereert dit woord op scholastieke wijze een tegenstelling tussen Gods eigenschappen, die er niet kan zijn.

* * *

Wie niet ten volle overtuigd is van het recht van Gods loonpolitiek, kan dan ook nooit ten volle openstaan voor Gods genade in dezen. En omgekeerd. Want genade en recht zijn twee congruente (gelijke, gelijkvormige en gelijkwaardige) facetten van Gods liefde. De roomskatholiek, die de leer der verdienstelijke goede werken aanhangt, wenst zelf enige rechten te verdienen, en vreest dus aan Gods genade niet genoeg te hebben. De calvinist, die allereerst voor Gods recht open staat, meent in deze gelijkennis onrecht te proeven, en klampt zich daarom maar vast aan het sola gratia, genade alleen. Maar beiden dreigen zij te kort te schieten.

Hierom alleen al is de roman van Bruce Marshall boeiend: omdat hij blijkt geeft de Heiland juist te hebben verstaan. Hij laat geen spanning over tussen Gods genade en Gods recht. Hij ziet ten volle het recht Gods in onze verlossing. En hij ziet niet minder de genade Gods in ons loon.

Dat is opmerkelijk genoeg voor een roomskatholiek Christen. Dat betekent immers dat Marshall in zekere zin geen „goede katholiek” is: want iemand, die zijn zaligheid ten volle van Gods genade verwacht, hecht geen „verdienende” waarde aan zijn goede werken. En inderdaad laat deze roman — over een hulppastoor tussen andere R.K. geestelijken — er geen twijfel over bestaan, dat de schrijver het faillissement der goede werken heeft opgemaakt. Over de diensten van een „geestelijke stand” — een uitzondering als abbé Gaston misschien daargelaten — heeft de schrijver dan ook geen goed woord over; integendeel hekelt hij de schijnheiligheid der „geestelijken” op een wijze, als een protestant niet zou wagen te doen.

Dit alles maakt deze schrijver voor calvinisten sympathiek. Zij kunnen met de lectuur van dit ontroerende boek hun voordeel doen. En er iets uit leren: dat de grote barmhartigheid van onze hemelse Vader

bleekt uit zijn strikte rechtvaardigheid; en omgekeerd.

* * *

Deze roman van de Schotse schrijver Marshall speelt in Parijs, waar hij een deel van zijn leven in het bankwezen doorbracht. De oorspronkelijke titel is „To every man a penny” en de vertaling is van mevrouw P. J. M. Boezeman-Droog. De vertaling riekt naar het roomskatholicisme, meer dan de roman zelf. Een tienling (voor „penning”) lijkt een woord uit de Vulgaat of de Canisiusvertaling. En van „miserie” kan men in Antwerpen spreken, maar in Utrecht zegt men „miserere”; alwaar men ook over „verwaardigen” spreekt, maar nooit over „gewaardigen”. Deze litteraire kleinigheden herinneren er u steeds aan dat u het werk van een roomse schrijver leest; anders zoudt u het vergeten.

Het verhaal speelt tussen zomer 1914 en zomer 1948 en tekent de levensstrijd van de bescheiden hulppastoor Gaston te Parijs, een missionaris wiens post in Afrika was opgeheven, die van een kleine lijfrente moest leven, en aan wie — in de zo goed georganiseerde R.K. Kerk — per abuis nooit meer een volledig priesterschap werd opgedragen. Dat abuis lag ook wel wat aan Gaston zelf: hij was tevreden met zijn postje als hulppastoor in een Parijse parochie, en liet zich rustig exploiteren om Christus' en des Evangelies wil. Zijn kapelaan had een goedkope en werkzame kracht aan hem; zij het een originele, en daarom wel eens een lastige kracht. Want meermalen bracht de Schrift Gaston in strijd met de onveranderlijke leer der kerk; en met zijn streven om de Heiland te volgen: ook in diens liefde tot hoeren en tollenen, bracht hij vaak de nette geestelijkheid in opspraak.

Maar dit streven kwam nooit voort uit enige geldingsdrang — alleen uit zelfverloochening. Gaston was dan ook nooit tevreden met zijn resultaten, maar wel steeds meer tevreden met zijn rechtvaardige en barmhartige Heiland. Hij preekte en catechiseerde, las zijn gebeden en nam de biecht af — maar zag vrijwel geen enkel resultaat; behalve de vervolgingen, welke inherent aan de christelijke levenswandel zijn. Een moeizame zaaier, die de hitte des daags trostseerde, en de oogst aan de Heere overliet. En hoewel hij de mensen zich steeds meer van God zag vervreemden, en de religie zag degraderen in twee wereldoorlogen tot laatste hulp bij ongelukken — evenwel bleef zijn liefde het goede hopen en verwachten; en

bidden. Zijn eigen groeiende heiligheid, in een ootmoedig wandelen-met-de-Heere, deed hem zo ver en zo onwerkelijk buiten de vunze maatschappij van Parijs leven, dat de misverstanden soms grotesk dreigden te worden. Zijn eigen collega's twijfelden dan ook meermalen sterk aan zijn zuiverheid; als de schijn tegen Gaston was. Waarmee ze overigens aan Gaston geen afbreuk deden, maar wel hun eigen onheilige interieurtjes openlegden.

En het echte, het menselijke element: zijn boze hart waarin de duivel altijd een aanknopingspunt met abbé Gaston hield, is dan ook raak en mild getekend. Zonder dat zou de hoofdfiguur een heilig boontje, een brave Hendrik zijn geweest. Maar hoe slechter ons hart, des te meer heeft onze zelfverloochening waarde voor God. We behoeven ons over de vele zonden in dit boek niet te verwonderen; wel over het berouw, en nog meer over Gods vergeving die daar altijd op volgt.

* * *

Het boek zit vol met prachtig materiaal. Gastons gehoorzame Christelijke houding als frontsoldaat in de eerste wereldoorlog: die plotseling beseft dat hij zijn medemens niet kan doden — en verder hinkend door het leven moet; Gastons blijvende liefde voor de communist Bessier, met wie hij aan het front heeft gestreden en met wie hij is blijven worstelen teneinde Gods genade over het religieuze communisme te zien triomferen; Gastons zuiverheid tegenover zijn catechisantje Armelle en haar moeder; zijn volharding, als Armelle tijdens zijn afwezigheid in door de nalatige schuld van zijn collega in de goot terecht komt; Armelle, voor wier redding hij zich tot op haar sterfbed inzet; de vanzelfsprekendheid, waarmee hij de zorg voor haar baby op zich neemt, wereldvreemd als hij is; de eerlijke angst wanneer hij in de tweede wereldoorlog een Engelse vlieger onder de gevaarlijkste omstandigheden dwars door Frankrijk moet brengen; Gastons vorstelijk optreden bij Rachel, het Oostenrijkse jodinnetje dat hij verkommerd op straat vindt, en dat hij in zijn eigen bed laat slapen terwijl hij zelf in de lege kerk de nacht doorbrengt; zijn naïeve zuiverheid bij alle problemen en conflicten, welke zijn menselijke liefde meebrengt, tot en met zijn zorg voor een Gestapo-officier in bevrijd Parijs... hetgeen hem een oog en nagenoeg zijn hals kost; al deze en veel andere boeiende zaken moet u zelf maar lezen.

Waar het verder op aan komt is dat abbé Gaston door alle teleurstelling, eenzaamheid, verguizing en verdriet heen zijn Heiland

Gent (1576), toen weer godsdienstvrijheid in de Nederlanden mogelijk was. Antwerpen was één van de burchten van het protestantisme geweest in de jaren vóór 1568, en Van der Heyden was nog in 1578 kort na de pacificatie er predikant geworden. Hij zou er blijven totdat de stad in 1585 in handen van Parma viel. Antwerpen telde op dat moment niet minder dan 11 gereformeerde predikanten⁴⁾. Was het wonder, dat in 1580, toen de gereformeerde kerk in de Zuidelijke Nederlanden alom weer gevestigd werd, dit boekje daar verscheen? O ironie der historie: het verscheen — aldus de eerste pagina's — met privilege van de Koning van Spanje en van Zijn Altéze (Hoogheid) de Prins van Oranje! Filips II autoriserend een uitgave van de liturgie der gereformeerde kerk! Natuurlijk was dit maar een fictie, alle officiële stukken verschenen immers, zolang de Koning nog niet afgezworen was, op zijn last en naam. Maar dit terloops!

Van der Heyden heeft de volgende tekst voor de tweede doopvraag:

Ten anderen / of ghy de leere / die int oude ende nieuwe Testament¹⁾ ende in d' articulen onses Christelijcken gheloofs begrepen is²⁾ / ende hier gheleert wort / niet bekendt / de warachtighe / ende volcomen leere der salicheyt te wesen³⁾?

De volgende Schriftplaatsen, corresponderende met de in de tekst geplaatste cijfers (van der Heyden gebruikte op de plaatsen waar wij cijfers zetten, tekens, die echter moeilijk na te drukken zijn), zijn er bij geplaatst:

1. Act. 20 : 24, 27 ende 26 : 22, 23. Ephes. 2 : 20; 2. Rom. 12 : 6; 3. 2 Tim. 3 : 14, 15, 16, 17. Ioann. 20 : 41.

De bibliothecaris van de Vrije Universiteit schreef voor mij af de volgende tekst van de tweede doopvraag uit de uitgave, die elf jaar later, te Middelburg bij R. Schilders werd bezorgd:

Ten anderen / of ghy de leere die int oude ende nieuwe Testament / ende in d' Artikelen des Christelijcken gheloofs begrepen is / ende dien volgende inde Christelijcke Kercke geleert wort / niet bekendt de waerachtighe ende volcomene leere der salicheyt te wesen?

Zelf kreeg ik weer onder ogen een uitgave bij dezelfde Richard Schilders bezorgd in 1611. Het is de befaamde uitgave der formulieren, die Rutgers en H. H. Kuyper in 1897 gebruikten als standaarduitgave. Er is veel over deze uitgave te doen geweest, maar daarover hieronder. Bij deze Richard Schilders, wonende inden langhen Delft in den Oliphant-TOT MIDDELBURGH verscheen een fors formulierenboek. Terwijl bovengenoemde boekjes in octavo waren, het formaat van een psalmboekje, is dit boek in kwarto: al enigszins de vorm van onze formulierenboeken benaderend. De tekst van de tweede doopvraag is hier als bij de editie van 1591:

Ten anderen, oft ghy die leere die int oude ende nieuwe Testament, ende in d'Artikelen des Christelicken gheloofs begrepen is, ende dien volghende inde Christelicke Kercke geleert wordt, niet bekendt de waerachtighe ende volcomene leere der salicheyt te wesen?⁵⁾

Tenslotte vermeld ik de versie van de tweede doopvraag zoals die gevonden wordt bij een eveneens bekende uitgave nl. die van L. Elzevier te Leijden, achter de Psalmen van

Datheen en Marnix uit 1617:

Ten anderen / of ghy de leere die int oude ende nieuwe Testament / en in den Artijkelen des Christelijcken geloofs begrepen is / ende dien volgende inde Christelijcke Kercke geleert wert / niet bekendt de waerachtighe ende volcomene leere der salicheyt te wesen?⁶⁾

In het bovenstaande gaf ik bij lange na niet een opsomming van alle sinds 1566 verschenen uitgaven van onze liturgie⁷⁾. Die ik gaf zijn echter belangrijk en voldoende om ons de problemen, welke zich hier voordoen, te realiseren. Er zijn dus in hoofdzaak drie verschillende teksten van de tweede doopvraag geweest: die van Datheen (1566), die van Van der Heyden (1580), die van R. Schilders (1591, 1611) die gelijk is aan die van Elzevier (1617). Naderhand kwam nog een andere tekst, de huidige, op, maar daarover hieronder.

Hoe kwam het nu van de tekst van Datheen (1566) tot die van Van der Heyden (1580)? Het verschil is wel duidelijk. Bij Datheen staan de woorden „dese leere / die hier gheleert werdt” voorop en worden gevolgd door „ende voorder in 't Oude en Nieuwe Testament enz.”, terwijl bij Van der Heyden deze woorden naar achteren verplaatst zijn en „deze leer” de leer geworden is.

Eerst iets over de historie van deze verandering. Het formulier van Datheen (dat men bij C. Vonk, De voorzeide leer II, in zijn geheel kan vinden) was wat lang. Reeds de (provinciale) synode van Dordrecht 1574, die eigenlijk als nationale synode fungeerde, besloot het te verkorten. Ze bepaalde echter uitdrukkelijk: „De forme vande vrighen voor den Doop salmen houden alsoo se achter den

trouw bleef: zaaide waar hij kon, niet met handige theologische praatjes maar met de Christelijke daad; liefhad waar liefde nodig was, toornde waar toorn op zijn plaats was; en zijn medemens een leven van bijna onbereikbare Christelijke zuiverheid voorleefde. Hij gaf als Petrus letterlijk alles prijs om zijn Heere te volgen, zelfs zonder op loon te letten. Dat loon verwachtte hij namelijk in de toekomstige eeuw. Zijn parochianen — die over het algemeen een loopje met de kerk namen, het geloof reserveerden voor hun sterfbed, en overigens de rolletjes maar lieten aflopen — verwees hij ook steeds naar het loon van de toekomst.

Zijn grote probleem: hoe kan dit rechtvaardig zijn, als de een de hitte van de dag draagt en de ander leegloopt; als de een honger lijdt en de ander zich in overvloed baadt; als de een zich alles ontzegt om het Evangelie, en de ander zijn leven lang zondigt om zich — handig genoeg — aan het eind daarvan te bekeren? komt op de bladzijden 152, 203, 242, 268 en 315 tot ontwikkeling. Dit probleem van Gods rechtvaardigheid knaagt aan het hart van abbé Gaston. Totdat hij eindelijk in Gods heiligdommen ingaat en op hun einde let. Hij ziet dat de mensen hard en egoïstisch leven, elkaar aan de kant stompen, elkaar de beste kansen afsnoepen, elkaar beledigen en verdriet doen, en dat hun gezichten hardheid, angst en haat afstralen. Deze mensen — de doorsnee mensen, de grote meerderheid van de moderne maatschappij — leven midden in de hel, waarin zij zeggen niet meer te geloven. Ze hebben hun loon al in dit leven te pakken. Ze staan met hun rug naar het licht der wereld, en struikelen in het duister.

Maar Gaston ziet ook op zijn eigen leven terug: zijn moeizame arbeid voor zijn rechtvaardige Heer. Zelfs toen hij voor het vuurpeleton moest en zo maar uit dit tranendal had kunnen overstappen naar de rechtvaardige vergelding van al zijn goede werken, kon hij dit harde leven nog niet loslaten. En nu is het hem duidelijk: „omdat zoveel van de arbeid zijn eigen beloning was, juist als zoveel van de wereld zijn eigen straf was”. En dan volgt de schoonste zin: „Abbé Gaston beseft plotseling, dat hij als priester zeer gelukkig was geweest” (315).

Daar zit de kneep. Het Christelijk leven brengt zijn eigen beloning mee. Reeds nu, nog afgedacht van de toekomst: honderdvoudige vergelding van elk offer, inclusief de vervolgingen. . . . In het houden van Gods geboden ligt groot loon — daar kan de weelde van een zondig leven niet aan tippen.

Vrede met God is schatten waard. Een Christelijk leven is een rijk leven, ondanks de hitte des daags.

En zo is er de rechtvaardigheid Gods, reeds nu. Voor wie het ziet en gelooft. Leeft de goddeloze reeds nu in de hel waarin hij niet gelooft — de rechtvaardige leeft vandaag reeds in het koninkrijk der hemelen, waarin hij maar al te graag gelooft. En daarom: verre zij God van onrecht. Hij vergeldt ieder naar zijn werken, goed of kwaad. Niet straks maar vandaag. Gods goedertierenheid en Gods trouw ontmoeten elkander. Recht en genade kussen elkaar.

Dat is de les voor ons gereformeerden, die werken van het eerste uur af. Wanneer wij tegen elkaar zuchten over Gods rechtvaardigheid, die ons een loon geeft niet hoger dan dat van heidenen, die pas te elfder ure tot bekering komen. . . . dan zullen wij eersten de laatsten zijn; en zij — Sodom en Gomorra, hoeren en tollenaars — zullen ons voorgaan in het koninkrijk der hemelen.

D. W. L. M.

Rondblik

Voor de nationalist in Frans Indo-China was de val van Frankrijk het eerste sein, dat veranderingen op til waren. Een tweede winstpunt vormden de snelle veroveringen van Japan, dat in 1941 het Westen uit grote delen van Azië had teruggedrongen. Weliswaar verdween in Indo-China het Franse bestuur niet helemaal, maar dat was te danken aan de welwillende houding, die vele Franse autoriteiten, geïnspireerd door het voorbeeld van de Vichy-regering tegenover de Japanse bezetters innamen. Zo'n houding was natuurlijk niet bepaald geschikt om het toch al zo geschokte prestige van de Fransen ten opzichte van de inheemse bevolking, te herstellen of te vergroten. De Japanners konden dan ook zonder veel omhaal in 1945 de Franse schijn-gezagsdragers aan de kant zetten en een ander bestuur instellen. De bedoeling van dit laatste was duidelijk. Wetend, dat hun eigen spel binnenkort ook uit zou zijn, moedigen de Japanners de nationalist ten aan, de onafhankelijkheid te proclameren, om zo te verhinderen, dat het Westen weer bezit zou kunnen nemen van de plaats, die Japan nu moest ruimen.

Zo vond Frankrijk — wie denkt niet aan onze situatie in Indonesië — na de oorlog zijn koloniën terug als onafhankelijke staten, waar het zijn aanzien volkomen kwijt was

en waar bovendien de heersers, die vroeger door Frankrijk waren gesteund, hun uiterste best deden hun compromitterende verleden te laten vergeten. Een eenvoudig middel lag voor de hand. Men bood gewoon tegen elkaar op in anti-Franse redevoeringen en politiek. Sihanouk in Cambodja heeft dit procédé met veel succes toegepast. Dit soort mensen was dus voor de Fransen al meteen onbruikbaar geworden, maar niettemin schreef Frankrijk het gebied toch niet zonder meer af. Men ging de moeizame weg op van onderhandelen, concessies doen, oorlog voeren en weer concessies doen, om op die manier althans nog iets te redden van de verloren invloed. Een van Frankrijks beloften was autonomie binnen de Franse Unie. Maar voor de felle nationalist was dit niet genoeg. Voor hen waren algehele onafhankelijkheid, gepaard aan volledige maatschappelijke vernieuwing twee kanten van eenzelfde zaak en voor hen was dat een zaak van alles of niets.

We kunnen de Fransen moeilijk verwijten, dat ze hun best niet hebben gedaan. In het latere Vietnam probeerden ze het zelfs met Ho Tsj Minh, maar dat accoord liep op niets uit en als vanzelf werden de Fransen toen gedreven in de richting van gematigde figuren met wie een accoord wel mogelijk leek. Zoiets gebeurde ook in Laos, waar de radicale vleugel van de nationalist onder Soevannavong niet voor een compromis te vinden was. Voor hen ook: alles of niets. Met de meer gematigde middengroepering onder Soevanna Phoema konden de Fransen een redelijke schikking treffen — Laos werd een onafhankelijk land binnen de Franse Unie, zelfs kwam er een Frans-Laotiaans vriendschapsverdrag tot stand. Maar voor de Linksen, die zich in de Pateth Lao organiseerden was dit alles maar schijn.

Aan de eis van volledige onafhankelijkheid was niet voldaan en het oude feodale Laos leefde rustig voort. Dit lag dicht bij niets dan bij alles.

Toen kwam 1954. Het grote succes van Ho Tsj Minh, de vrijheids-men én de radicale hervormer: zijn Noord Vietnam wordt onafhankelijk; dat is tegelijkertijd: communistisch. Dat was dus wél alles!

1954 betekende ook, dat de stille burgeroorlog in Laos tot een einde zou komen. Linksen zouden zich met Rechtsen verzoenen en dat vreedzame Laos zou dan een neutraal gebied blijven. Men stelde het zich in de praktijk zo voor, dat de Pateth Lao geleidelijk van rebellenorganisatie tot politieke groepering zou worden gepromoveerd — iets wat we momenteel met het F.L.N. in Algerije zien

Catechismus staan⁸⁾”. Op de provinciale synode van Rotterdam, het volgende jaar, werd de tekst van het verkorte formulier definitief vastgesteld⁹⁾. Blijkens het getuigenis van de provinciale synode van Noordholland van 1578 is er echter op de nationale synode van Dordrecht 1578 opnieuw over het doopformulier gehandeld¹⁰⁾. Deze synode gaf aan Van der Heyden, haar assessor, opdracht de formulieren van doop en avondmaal „te stellen”. Dit is aan het licht gekomen door een brief van Van der Heyden aan Arnoldus Cornelii, de praeses van de synode van Middelburg 1581. Daarin schreef Van der Heyden:

„Aengaende de forme des doops ende nachtmals, is al ouer 3 jaer verordent dat ickse stellen soude gelyckse nu is¹¹⁾”.

De conclusie ligt voor de hand: de door ons geciteerde uitgave van de liturgie bij van den Rade te Antwerpen uit 1580 is de aan Van der Heyden opgedragen uitgave van de liturgie, zoals ze op de synode van Dordrecht 1578 is vastgesteld. Terwijl in 1574 de doopvragen nog moesten blijven, zoals ze bij Datheen waren, heeft Van der Heyden nu de tweede doopvraag in de boven aangegeven zin veranderd.

Het is uitermate moeilijk antwoord te geven op de vraag, waarom Van der Heyden die verandering aanbracht. In de literatuur vonden we daarover alleen bij Olthuis, dat hij dit gedaan zou hebben, omdat men bij de lezing van 1566 de tweede doopvraag zo zou kunnen opvatten, „alsof door de doopouders alleen met de leer aangaande de doop, en niet met de andere leerstukken instemming betuigd moest worden¹²⁾”. Maar enig historisch bewijs hiervoor geeft Olthuis niet.

Gobius du Sart in zijn studie over de liturgische formulieren zegt zelfs: „Vraagt men nu naar de reden die er toe geleid hebben, om die woorden, zoals zij in de redactie van Datheen voorkomen, te wijzigen, men vindt daaromtrent bijna bij geen geschiedschrijver gewag gemaakt, ook in brieven uit dien tijd hebben wij er niets over kunnen vinden, alleen Trigland geeft ons opheldering¹³⁾”. Maar de plaats bij Trigland, waar du Sart naar verwijst, handelt over een andere verandering n.l. die, welke de synode van 's-Gravenhage 1586 in de redactie van Van der Heyden aanbracht en niet over die van Van der Heyden zelf. Natuurlijk is het mogelijk, dat Van der Heyden om het door Olthuis aangegeven vermoeden deze verandering aanbracht, maar enige historische grond ervoor hebben we niet. Wij achten het minstens even waarschijnlijk, dat deze verandering werd aangebracht, omdat de redactie van Datheen slecht liep, duidelijk twee elementen naast elkaar liet staan (dese leer, die enz. wat nog een rudiment is uit de liturgie van a Lasco in Londen¹⁴⁾ én de instemming met de leer van Oude en Nieuwe Testament en 12 artikelen, die hij uit de Paltze liturgie had genomen) en daardoor onduidelijk was. De formulering van Van der Heyden loopt beter en plaatst het Oude en Nieuwe Testament als norm des geloofs voorop.

R. H. Bremmer.

1) Dit boekje berust op de Koninklijke Bibliotheek. Voor andere uitgaven uit 1566 zie L. A. van Langeraad, *De liturgie bij de hervormden in Nederland*, art. in *Theologisch Tijdschrift*, 1901, blz. 132. Het is het exemplaar door Doedes beschreven in *De Heidelbergsche Catechismus enz.*, Utrecht, 1867, blz. 93/94.

2) Over de samenstelling van het doopformulier door Datheen o.m. H. J. Olthuis, *De doopspraktijk der Gereformeerde Kerken in Nederland, 1568—1816*, Utrecht, 1908, blz. 137. Volgens M. F. van Lennep, *Gaspar van der Heyden, 1530—1586*, A'dam, 1884, blz. 171 zou Van der Heyden de auteur van de liturgie zijn. Dit zou blijken uit een brief van Van der Heyden aan Arnoldus Cornelii uit 1580.

3) Eveneens aanwezig op de Koninklijke Bibliotheek.

4) Volgens van Lennep tekenden 13 augustus 1585, 4 dagen vóór de val van de stad, 10 predikanten een attestatie van een naar Embden vertrekende ouderling, a.w., blz. 191.

5) Dit boek berust op de bibliotheek van de S.U. te A'dam.

6) Door bemiddeling van Dr J. Stellingwerff afschrift uit de bibliotheek van de V.U.

7) Een vrij uitvoerige opsomming van liturgieuitgaven bij H. H. Kuyper, *Postacta*, A'dam, 1899, blz. 392/393.

8) F. L. Rutgers, *Acta nationale synoden*, blz. 145.

9) Bij Reitsma en van Veen, *Acta der provinciale en particuliere Synoden*, Groningen, 1893, II, blz. 158/159.

10) *Idem*, I, blz. 56.

11) Bij Van Lennep, a.w., blz. 248. Volgens blz. 170 is deze brief uit 1581, volgens blz. 248 uit 1580! Het moet 1581 zijn, want in dat jaar werd de synode te Middelburg gehouden, waarvan Cornelii praeses was.

12) Olthuis, a.w., blz. 140.

13) J. W. F. Gobius du Sart, *De geschiedenis van de liturgische geschriften der Ned. Hervormde Kerk opnieuw onderzocht*, Utrecht, 1886, blz. 144.

14) Bij a Lasco werd aldus instemming gevraagd: agnoscitisne etiam doctrinam nostram, puam de Baptismo et ejus mysteriis audistis, veram esse, du Sart, a.w., blz. 139.

gebeuren. Allemaal prachtig geregeld dus. En — zouden we er nog bij willen zeggen — als de regering van Laos nu maar snel met een gedurfd sociaal hervormingsplan was gekomen, had ze misschien de Linksen voor goed de wind uit de zeilen kunnen nemen.

Wie zal het zeggen? In ieder geval is het niet gebeurd en de Pateth Lao bleef een uitputtende guerilla voeren en, toen na een wapenstilstand eindelijk normale verhoudingen schenen aan te breken, bleek zo zó'n aanhang te hebben, dat Westelijke kringen schrokken. Amerika, toch al ongerust na de débacle in China en de Koreaanse oorlog, kon de middenfiguur Soevanna Phoema onmogelijk een betrouwbare steun vinden tegen de toenemende Linkse invloed. Zo verdween de premier, die we sindsdien een neutralist noemen, van het toneel.

Waren de Amerikanen met de nieuwe heersers, die in 1958 de macht kregen, gelukkiger? Integendeel. Men ziet de Amerikanen terecht komen in de uitzichtloze kringloop, die ik de vorige keer beschreef. Ze hadden nu een anti-communistische regering, maar dat betekende feodalisme van de oude stempel en bovendien zo'n corruptie, dat Amerika de haren te berge rezen, toen het naploos, wat er met alle steungelden was gebeurd. Men kon zich geen slechter wapen voorstellen in de strijd tegen de Pateth Lao dan dit soort regeringen, die de arme verschoppelingen van het platteland eerder naar de Pateth Lao toedreven. Hoe weinig deze door de Amerikanen gesteunde regering in het volk wortelde bleek wel in 1960, toen een van de eigen officieren, Kong Le, de corrupte regering afzette en Soevanna Phoema terugriep naar Vientiane. Weer achtte Amerika het risico van een vergelijk tussen hem en de Pateth Lao te groot; weer moest Soevanna Phoema verdwijnen; weer was men dus aangewezen op de conservatieven en natuurlijk bleek het middel de kwaal alleen maar te verergeren. Want Boen Oem was nog niet door Amerika in het zadel geholpen, of Kong Le zwenkte naar Links en de aanhang van de Pateth Lao nam toe.

Het is tekenend, dat Engeland en Frankrijk niet voelen voor steun aan Boen Oem, die zij „weinig representatief” achten. Het is verder begrijpelijk, dat Amerika niet gelukkig kon zijn, nu het wedde op een paard, dat geen stap vooruit zette. Vandaar de pogingen, afgewisseld met dreigementen, om Boen Oem tot concessies te dwingen. Vandaar de eindeloze conferenties tussen de drie leiders. Vandaar ook de herhaalde waarschuwingen in Amerika, dat men er niet is, als men een of andere leider vol stopt met geld, maar dat voor alles hervormingen nodig zijn. Alsof die ooit door dit soort regeerders zullen worden uitgevoerd!

De toestand is ernstig. Het zou wel eens kunnen zijn, dat we in Laos iets te zien krijgen als in China: een opmars van de communisten, waartegenover men machteloos staat. Niet omdat de bevolking zo enthousiast is voor dat communisme. Maar eenvoudig omdat ze niet enthousiast genoeg is voor de oude toestanden. Terwijl een regering, zittend op een vulkaan, meent, dat alles wel bij het oude kan blijven.

11 juni

H. Smit.

»Rokend Nederland«

Neen, we bedoelen nu niet de rokende schoorstenen onzer industrie (die echter ook steeds meer zorgen gaan baren) doch we bedoelen met het opschrift het rokend deel van de Nederlandse bevolking.

Het gebruik van tabak neemt nog steeds toe. Dit wordt ons door Financiën via de rijksmiddelenstaat in de Staatscourant maandelijks verteld.

En ondanks de alarmerende berichten over gevreesde ziekten, die ontstaan zouden door het veelvuldig roken, gaat het gebruik nog steeds in opwaartse lijn, zoals ook uit onderstaande gegevens kan blijken. Aan accijns op de tabak bracht het Nederlandse volk bijeen:

in 1959 —	488,438	miljoen	gulden
over 1960 —	507,390	”	”
over 1961 —	518,631	”	”

Nu telde Nederland in 1961 ongeveer elf miljoen inwoners. Per inwoner (zuigelingen enz. inbegrepen) is dus over 1961 f 47.— aan

Redactieleden:

Dr. J. BOSCH, P. GROEN, Prof. Dr.
H. J. JAGER, Prof. C. VEENHOF

Adres van Redactie:

H. J. Jager, Jan v. Arkelstr. 7, Kampen

Medewerkers:

Drs W. K. van Dijk, Groningen
P. A. Hekstra, Rotterdam
Dr. D. Holwerda, Zuidhorn
Ds. P. K. Keizer, Groningen
Drs J. F. J. Lamet, Eindhoven
Ds. J. Meester, Amsterdam-Z.
Mr. Dr. J. Meulink, Enschede
D. W. L. Milo, Nunspeet
Prof. Dr. K. J. Popma, Utrecht
Drs G. Puchinger, Den Haag
Dr. H. R. Rookmaaker, Leiden
Dr. Ir. J. Stellingwerff, Amsterdam
Ds. B. Telder, Breda
Ds. G. Visee, Kampen
Ds. C. Vonk, Schiedam
Ds. D. K. Wielenga JDzn, Rotterdam
Prof. Mr. H. D. van Wijk, Amstelveen

Geref. Persvereniging Opbouw:

adres secretaris en penningmeester:
Van Lynden van Sandenburglaan 16,
Utrecht

Administratie: Slotlaan 220, Zeist

accijns op dit genotmiddel betaald.

Let wel, dat is dus alleen nog maar de belasting. De waarde van de verrookte en verbruikte tabak is hier niet inbegrepen. Dat is nog beduidend meer.

f 47.— p. jaar per inwoner is ongeveer 13 cent per dag.

En... vrijgemaakt Nederland doet hieraan ook dapper mee.

Als we onze vergaderingen meemaken... wat kan 't er toch mistig zijn!

Berekend aan de hand van 't bovenstaande, zouden de 100.000 vrijgemaakten elke week zo'n slordige f 90.000.— vrijwillig storten op het laadje van Financiën...

Nu willen we er wel rekening mee houden dat het landsgemiddelde wat hoog is t.o.z. van onze leden. Immers, in het landsgemiddelde is begrepen wat op zaken, kantoren enz. wordt verstrekt. Niettemin, bij een voorzichtige raming zal er door ons, vrijgemaakten, wel zo'n f 60.000.— p. week aan accijns op de verbruikte tabak betaald worden.

De penningmeesters van diverse instanties die zo met tekorten worstelen, zouden van vreugde opspringen als dit weekbedrag eens inplaats van op 't laadje van Financiën op hun laadje gestort werd. En dan zouden ze beslist niet spreken over de waarde van de tabak, die — zoals gezegd — nog beduidend meer is.

En, dat is toch ook een heel voornaam en belangrijk feit, je blijft beslist gezond als je bij die penningmeesters zou storten. Dat is met die andere storting en wat daar aan vast zit, beslist niet altijd het geval volgens de deskundigen.

Luctor.

PERSSCHOUW

Het onnaspeurlijke naspeuren

Onder deze titel schreef ds Doornbos in het kerkblad van de Geref. Kerken in de provincie Noord-Holland het volgende:

De kennis der waarheid die God ons gegeven heeft is echte en zekere kennis. We kunnen er mee leven en ook mee sterven en zullen er niet bedrogen mee uitkomen. Wij kunnen amen zeggen op onze prediking. Het is niet zo dat iemand die anders leert ook wel gelijk kan hebben en wij met het evangelie niet verder zijn dan de heidenen, die zoeken of ze God tasten en vinden mochten. Maar wij moeten niet vergeten dat onze kennis ten dele is. Kennis ten dele is ook kennis, echte, goede kennis, maar geen kennis waardoor we kunnen zeggen dat we er nu alles van weten en er geen vragen meer overblijven. De schrift spreekt van de onnaspeurlijke rijkdom van Christus. Indien wij er nu alles van wisten zou die rijkdom niet onnaspeurlijk zijn. De schrift zegt dat de wegen Gods onnaspeurlijk zijn. Indien wij nu de wegen Gods tot het einde konden volgen zouden Gods wegen niet onnaspeurlijk zijn.

Onze kennis van de waarheid Gods is echte en

KRITISCHE KRABBEL

Het gegeven van deze kritische krabbel ontleent Frater aan een preek. Dat doet hij niet vaak, ditmaal wel, omdat het een heel goede preek was.

Het verhaal is ons — uit den treure? — bekend. Naäman, de legeroverste van Syrië, wordt genezen op aanwijzingen van Elisa. Hebt u wel eens op het begin van de historie gelet? En is uw aandacht er dan opgevallen, dat het Jacobs God is, die de wereldpolitiek bestuurt? Want God had aan Aram een overwinning geschonken, een overwinning waarbij een joods meisje als slavin werd meegevoerd. O, nu zal wel de toorn van Jahwe losbranden. Niets daarvan. Er worden over Naäman voortreffelijke dingen gezegd. Hij staat in hoog aanzien bij de koning en bij heel het volk. Zou het voor hem geen koud kunstje zijn geweest om de slappe vorst van zijn troon te stoten en, zeker van de volksgunst en van zijn populariteit onder de soldaten, zelf daarop te gaan zitten? Maar deze generalissimus is een eerzaam en plichtsgetrouw man.

Daar staat hij, in zijn ceremonieel tenue, de borst behangen met ridderordes, de overwinningssparade af te nemen. Maar 's avonds thuis gaat de schitterende uniform uit en blijft er een beklagenswaardige melaatse man over.

Door Gods onbegrijpelijke gunst wordt de heidense veldheer genezen. Als hij Elisa komt bedanken blijkt meteen zijn scherp verstand, blijkt hoe helder hij de consequenties van zijn nieuwe leven overziet en doorziet.

Zijn staatsambt brengt mee dat hij zal moeten knielen in de tempel van Rimmon en hij vraagt: Moge de HERE dat aan uw knecht vergeven.

Elisa maakt zich er niet met een smoesje van af. Elisa zegt helemaal niet: Sticht snel een godewelgevallige partij in Syrië of: Zet uw koning af en maak van Aram een staat die in alles Jahwe dient.

Neen, Elisa zegt: Ga in vrede.

Waarom?

Zou de HERE niet weten dat al Zijn kinderen dagelijks in Rimmon's huis verkeren? Hoe staat het met de broeder-ouderling die zijn brood verdient in een likeurstokerij? Hoe is het gelegen met de oudjes die misschien heel mooie principiële bezwaren hebben tegen staatsbemoeiing maar toch hun A.O.W. opstrijken en daarvoor kunnen danken? Hoe is het met de jongelui, op wat voor door en door vrijgemaakte school ook, die toch in de leerstof nog niet zijn vrijgemaakt van niet-christelijke principia? En... hebben wij niet allen onze afgoden: geld, goed, eer, macht, zinnelust, stokpaardjes en slordigheid tegenover onze naasten? De wereld is vol afgoden, het huis van Rimmon omspant de ganse aarde. God weet dat wel, ook dat wij nog maar een klein beginsel der gehoorzaamheid hebben.

Maar Hij weet ook, en wij mogen ook weten, dat de machten van alle Rimmons gebroken zijn en zullen verdwijnen.

En daarom kunnen wij, levenslang, gaan in vrede.

Frater.

betrouwbare kennis, maar ze is ten dele. En dat deze kennis ten dele is moet ons bescheiden maken en voorzichtig. Er komt een ogenblik waarop we moeten zeggen: „Nu weet ik het niet verder”. Bij het lezen van de heilige schrift moeten we niet vergeten dat als er een waarheid gezegd wordt daar nog niet alles gezegd wordt.

Ik wil een voorbeeld nemen waarbij dat voor ieder duidelijk is. In 1 Cor. 7 : 2 zegt Paulus: „Om der hoerijen wil zal ieder man zijn eigen vrouw hebben, en iedere vrouw zal haar eigen man hebben”. Indien daar nu alles van het huwelijk mee was gezegd zou er geen huwelijk zijn indien er maar geen gevaar was voor hoerij. Maar ieder weet dat de Here ook nog heel andere doeleinden heeft gehad met de instelling van het huwelijk.

In Spr. 16 : 4 lezen we: „De Here heeft alles gewrocht om zijns zelfs wil, ja ook de goddeloze tot de dag des kwaads”. Door zo'n woord wordt de mens wel erg klein gehouden, hij moet zich niet verbeelden dat alles om hem draait, maar indien men denkt dat daarmee alles gezegd is aangaande het doel dat God met de schepping heeft gehad en die gedachte gaat uitspinnen, komt men tot vreemde gevolgtrekkingen. Heeft men dat niet wel eens gedacht als men de ere Gods op de spits dreef, zodat iemand moest denken dat hij zich eigenlijk schamen moest als hij nog zorgen had over zijn zaligheid?

De schrift spreekt ons van uitverkiezing. Ik prijs de voorzichtigheid waarmee art. 16 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis spreekt van de eeuwige verkiezing Gods. Ik krijg uit dit artikel de indruk dat de opsteller ervan heeft gedacht: „Ik geloof de eeuwige verkiezing Gods wel, maar ik zal mij wel wachten te proberen de onnaspeurlijke wegen Gods na te speuren”. Toch wil hij er iets meer van zeggen dan dat hij de verkiezing gelooft. Hij zegt dat de Here zich daarin barmhartig en rechtvaardig bewijst. „Barmhartig, doordien Hij uit deze verderfenis trekt en verlost degenen die Hij in zijn eeuwige en onveranderlijke raad uit enkel goedertierenheid uitverkoren heeft in Jezus Christus zonder enige aanmerking hunner werken. Rechtvaardig, doordien Hij de anderen laat in hun val en verderf, waar zij zich zelf in geworpen hebben”.

Wie kan nu zeggen: „Nu heb ik de uitverkiezing door”? De opsteller van dit artikel was zeer voorzichtig: de Here laat de anderen in hun verderf en daarin is Hij rechtvaardig. Meer niet. Hij zegt niet dat de Here de anderen in hun verderf laat met het doel te tonen dat Hij rechtvaardig is. Wie wil dat er uit halen? Het zit er niet in. Paulus leert ons in Rom. 3 dat God niet minder in de wijze waarop Hij zondaren rechtvaardigt toont dat Hij rechtvaardig is. De Here laat de anderen in hun verderf. Voorzichtig gezegd en ook goed. Maar de Here laat de anderen niet zonder meer in hun verderf. Tot hoeverlen van hen komt niet het aanbod van genade en de nodiging: „Laat u met God verzoenen”? In de verkiezing tot zaligheid bewijst de Here dat Hij barmhartig is. Was de Here minder barmhartig indien Hij alle mensen bekleedde met de gerechtigheid van Christus?

Christus is voor de uitverkorenen gestorven. Dat is waar. Niemand van de uitverkorenen zou zalig kunnen worden indien Christus niet voor hem gestorven was. We horen het de uitverkorenen in heerlijkheid ook zeggen in hun loflied aan Christus: „Gij hebt ons Gode gekocht met uw bloed”. Christus is niet gestorven met het doel dat alle mensen door Hem zalig zouden worden gelijk zij door Adam zijn verdoemd geworden. Indien dat Gods doel was geweest met de zending van de Christus zou God zijn doel niet bereiken. En dat te denken is ongerijmd. Maar heeft men de rijkdom van Christus uitgeput indien men zegt dat Christus voor de uitverkorenen is gestorven? Er zijn er die niet zalig worden. Zij komen in het gericht en worden gewezen op het kruis van Golgotha en al de liefde van God en zijn Christus daarin geopenbaard. En hoe dan? Kunnen ze dan zeggen: „Dat was niet voor ons, dat was voor de uitverkorenen!” En zijn ze daarmee klaar?

Wij geloven van de kinderen van de gelovigen dat zij in het verbond der genade begrepen zijn, ook zij die niet zalig worden. 't Zijn verbondskinderen. Wat hebben zulke verbondskinderen van het verbond? Als we nu vergeten dat de rijkdom van Christus onnaspeurlijk is worden we wijs boven hetgeen wij behoren wijs te zijn. Hebben zulke bondelingen die niet zalig worden niets van de weldaden van het verbond? Alleen maar de verbondsplichten? De verbondsplichten zijn er ook voor allen die buiten het verbond zijn want ieder mens is verplicht God lief te hebben met al zijn vermogens en de naaste lief te hebben als zich zelf. Of wat is een verbond ontdaan van de plichten en de weldaden ervan?

Zulk een verbond is als een ding ontdaan van alle eigenschappen, waarnaar de wijsbegeerte vergeefs heeft gezocht want zulk een ding bestaat niet. Wie meent dat de weldaden van het verbond alleen zijn voor de uitverkorenen in het verbond staat heel dicht bij de veronderstelde wedergeboorte.

Een verbond ontdaan van de twee delen van het verbond bestaat niet. En het verbond is één van de schatten uit de onnaspeurlijke rijkdom van Christus. Wie meent nu dat de rijkdom toch niet onnaspeurlijk is wat die bondelingen betreft die niet uitverkoren zijn? Wie meent dat hij precies kan zeggen wat deel van de rijkdom van Christus zij hebben? Hij meent dat hij het onnaspeurlijke heeft nagespeurd, in dit geval althans tot het einde.

Wij moeten ons beijveren om de waarheid die God ons heeft bekend gemaakt te kennen en erin door te dringen zover we kunnen. Maar we moeten niet vergeten dat de rijkdom van Christus en de wegen Gods onnaspeurlijk zijn. We moeten bidden om een geestelijk verstand. Er blijven veel vragen over. En wat de een duidelijk is, is de ander niet duidelijk. Waarom leidt dat zo gemakkelijk tot twistige samensprekingen? En waarom loopt de twist over zulke dingen soms zo hoog dat men niet meer samen kan gaan? Een vraag als: „Tot hoever kunnen wij de onnaspeurlijke rijkdom van Christus nasporen?” is één van die vragen waarvan Paulus aan Timotheus schrijft: „Verwerp de vragen die dwaas en zonder lering zijn, wetende dat zij twistingen voortbrengen, en een dienstknecht des Heren moet niet twisten”. Indien men niet doet naar de wijsheid die de apostel ons hier leert maar op zulke vragen ingaat, zal men gauw genoeg weten dat de schrift naar waarheid zegt dat ze twistingen voortbrengen. 't Is gemakke-

lijk in de twist te komen maar moeilijk er weer uit te komen.

Het is nuttig en noodzakelijk dat ds Doornbos op deze dingen wijst.

Er is in de kerk onnoemelijk veel kwaad gedaan omdat men niet naar de door ds Doornbos aangewezen regel dacht en handelde. De griekse denkwijze — want daartegen richt ds Doornbos zich in feite — heeft steeds meer de bijbelse bedorven.

Voor de grieken en die hen, bewust of onbewust, volgden ligt de waarheid **achter** de verschijnselen, **achter** de gebeurtenissen, **achter** de woorden. Ze is een diepere of hogere werkelijkheid, die uit de feiten en de woorden moet worden uitgepeld. Dat moet de mens doen met zijn rede of met zijn ekstase. Op deze wijze komt hij pas tot de ware kennis. De Schrift is naar deze visie het „ruwe materiaal” dat de denkende mens, speciaal de theoloog, moet verwerken om de „waarheid” op het spoor te komen, een waarheid, die hij dan in systeem moet zetten, een systeem dat vooral logisch doorzichtig moet zijn. Hoe is Kuyper zich hieraan niet te buiten gegaan.

Maar de Schrift leert ons gans wat anders. Zij predikt dat God de waarheid is. En dat ook zijn woorden die Hij door middel van de Schrift tot ons laat komen, waarheid zijn. Dat wil zeggen: die woorden zijn **vast, betrouwbaar**. Zij handhaven zich tegenover alle weerspraak en tegenstand. Zij doen zich gestand in het leven van Gods volk. Wie daaruit leeft en daarop steunt staat aan de goede kant en komt niet bedrogen uit. Er hoeft van onder en achter die woorden geen diepere of hogere waarheid opgedolven te worden.

Natuurlijk „achter” de woorden en de daden Gods staat God. Het zijn zijn woorden en daden. En God is een ontoegankelijk licht. En zijn gedachten zijn hoger dan onze gedachten. Achter zijn woorden is de diepte van rijkdom en van wijsheid en van kennis Gods. Maar Gods beschikkingen zijn ondoorgrondelijk en zijn wegen zijn onnaspeurlijk. Ten aanzien van deze geheime achtergrond en ondergrond van de geschapen wereld en de geschapen dingen en Gods wonderlijke verlossingswerk geldt evenwel de regel: De verborgen dingen zijn voor de HERE onze God, maar de geopenbaarde zijn voor ons en onze kinderen voor altijd, opdat wij al de woorden van zijn wet zouden volbrengen. (Deut. 29 : 29).

Helaas men heeft ook in de gereformeerde wereld maar al te weinig de diepe afkeer van alle curiositas (nieuwsgierigheid) gekend die Calvijn bezield. Wat heeft hij er tegen gescholden. En de „kinderen” van deze „curiositas” waren steeds de „speculationes”, de bespiegelingen, de fantasieën, de ijdele theologische constructies die als een vergif het leven van kerk en theologie door alle eeuwen heen hebben bedreigd en bedorven!

C. V.

VAN HIER EN GINDS

De Wereldraad op het politieke pad

Het dagelijks bestuur van de Wereldraad van Kerken heeft een beroep op de Portugese regering gedaan „om af te zien van opzettelijke acties, die de dood en verminking van duizenden Afrikanen in Angola ten gevolge hebben”, zo is in Genève bekend gemaakt. In de verklaring — een van de krachtigste ooit door het dagelijkse bestuur van de Wereldraad uitgegeven — wordt gezegd dat Portugal „onvermijdelijk de sympathie en het respect van andere landen zal verspelen als het zijn huidige politiek niet opgeeft”. Bij de Wereldraad van Kerken zijn 176 protestantse en orthodoxe kerkgenootschappen aangesloten. We hoorden er nooit van dat de Wereldraad zulke boodschappen zond aan de communistische landen in verband met de door deze onderdrukte en uitgemoorde volken.

De Waldenzenkerk

In Düsseldorf heeft zich gevormd een „Vriendenkring voor de Waldenzenkerk”, die beoogt een nauw contact met de 3000 Waldenzen welke er nog in Italië wonen, te onderhouden. Een van de eerste doeleinden welke deze kring beoogt is het mogelijk maken van de oprichting van een leerstoel voor het Oude Testament. Vlak bij het Vaticaan heeft de kerk van de Waldenzen een eigen theologische fakulteit met 4 gewone en 3 buitengewone professoren. Hier studeren 20 studenten. In geheel Italië wonen ongeveer 100.000 protestanten.

Attentie,

leden van de persvereniging Opbouw
Geeft uw adreswijziging op bij het adres
secr.-penningm.:
Van Lijnden van Sandenburglaan 16, Utrecht.

THEOLOGISCHE HOGESCHOOLDAG 1962

De commissie ter voorbereiding van de Theologische Hogeschooldag 1962 deelt mede dat deze zal worden gehouden, zo de HEERE wil, woensdag 26 september a.s.

De bidstond voor de Theologische Hogeschool is vastgesteld op dinsdag 25 september des avonds 8.— uur.

De namen van de sprekers en de leiders der samenkomsten worden spoedig bekend gemaakt.

De commissie.

STUDENTENLEVEN

C.S.B.-Congres

Zoals ook vorige jaren te doen gebruikelijk organiseert de Calvinistische Studentenbeweging dit jaar een zomercongres. Het vindt plaats van 27 augustus tot 1 september 1962 in „de blijde werelt”, Molenweg 10 te Lunteren.

Het thema van dit congres is:

„De gemeente tussen gisteren en morgen”.

Sprekers zullen: Stacey Woods (Amerika), Prof. Dr H. N. Ridderbos, Prof. Dr G. C. van Niftrik, Ds S. J. Popma, Prof. Dr R. Bohren (Wuppertal), Prof. Dr H. Jonker en Dr D. van Swigchem.

Het congres wordt gedeeltelijk gecombineerd met het „Groot-Gereformeerd Congres”; congresvoorzitter is Ir H. van Harten.

Belangstellenden kunnen zich richten tot het algemeen-secretariaat van de Calvinistische Studentenbeweging, Kerkstraat 107, Amsterdam-C.

KERKNIEUWS

Beroepen te IJsselmuiden-Grafhorst M. Brandes te Daarlervveen; te Blokzijl en Loosdrecht S. Clossen te Drachten.

Bedankt voor IJsselmuiden-Grafhorst H. Stolke te Blokzijl.

Nieuw orgel. De Geref. Kerk van Berkum nam een nieuw orgel in gebruik.

Mevr. Agema. Mevr. Agema is met haar vijf jongste kinderen van het zendingsterrein teruggekeerd. Ds Agema zal over enkele maanden volgen. Het adres van Mevr. Agema is Stationsweg 108, Drachten.

Peremptoir-examen. Kan. V. d. Belt deed met goed gevolg peremptoir examen voor de classis Dokkum.

De Commissie ter Voorbereiding en Uitvoering van de naar Art. 13 K.O. Samenwerkende Kerken, houdt op 30 juni a.s. een vergadering met de afgevaardigden der kerken in Hotel Gijtenbeek te Zwolle, aanvangende om 2 uur n.m.

Vriendelijk worden de betrokken kerken verzocht naar deze vergadering afgevaardigden te willen zenden.

Secr. K. Boersma, Varviksingel 163, Enschede.

Breda. Samenkomsten in „De Veste” Oude Vest 3, thans: 9.— en 16.30 uur.

Scriba thans: Ds K. C. Smouter. Gen. v. d. Plaatsstraat 10, tel. 01600-42200.

Contact-adressen-militairen: A. Bogaard, tel. 01600-32044; R. de Jong, 01600-39843.

Adressen. Zaandam: C. Camfferman, Lijsterbesstr. 52, Zaandam, Tel. 64698; **Murmerwoude:** S. Wielstra, Nieuwbouw 236 Z, Akkerwoude; **Ds C. van Leeuwen,** Paltzerweg 45, Bilthoven, tel. 03402-2997; **Haren (Gr.):** Geref. Kerk, A. Bakker, Molenkampsteeg 9, Haren (Gr.).

BETALING ABONNEMENTSGELDEN

Met 1 april begon de nieuwe jaargang van Opbouw.

Ter voorkoming van herinneringskaarten en incassokosten verzoeken we onze abonnees hun abonnementsgeld te storten op girorekening 233117, Drukkerij Steenberg, Zeist, met bijvermelding voor Opbouw. Het abonnementsgeld bedraagt voor een halfjaar f 5.—, voor een geheel jaar f 10.—, buitenland f 12.50 voor een geheel jaar.

We rekenen op uw medewerking!

De administratie.

Drukkerij Steenberg

ZEIST - TELEFOON 03404 - 2452

Periodieken

Boekwerken

Handelsdrukkerij